

М-р Сунчица ВЕСЕЛИНОВСКА
НУ Кинотека на Македонија, Скопје

ОПРЕМА СПОРЕД ПЛАНОВИТЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ ОД КУЛТУРАТА ЗА ДЕЈСТВО ВО ВОНРЕДНИ СОСТОЈБИ

Апстракт: Овој труд се обидува да ги актуелизира, осветли и изнесе бројните прашања и проблеми кои се однесуваат на системот за заштита и спасување во културните институции, имајќи ја предвид состојбата на опремата за заштита и спасување на вработените, материјалните и културните добра во вонредни состојби. Во таа смисла, прво се дава осврт на основни прашања во врска со опасностите кои му се закануваат на човештвото, преку анализа на потребната опрема според плановите за заштита и спасување, укажување на недостатоците во системот. Дадени се и предлози за подобрување и унапредување на превенцијата на одредени катастрофи.

Клучни зборови: институции од културата, вонредни состојби, опрема, превенција, едукација, заштита.

Живееме во време кое се карактеризира со голема динамика, брз технолошки развој и примена на високи научни достигнуања во повеќе области, кои влијаат позитивно на квалитетот и на животниот стандард на луѓето во светот. Сепак, современите услови на живеење и работа, како и се поактуелните климатски промени се причина за секојдневните закани од природни непогоди и други несреќи. Од друга страна пак, современата цивилизација се соочува и со разни видови и форми на големи предизвици, тероризам, воени конфликти, опасности од употреба на оружје за масовно уништување, епидемии, деградации на животната средина, хаварии и друго.

Природните непогоди и други несреќи се стари колку и човештвото. Историјата изобилува со голем број несреќи и катастрофи, кои за жал имаат предизвикано несогледливи последици и големи страдања на човечката цивилизација, но, никогаш како денес човештвото не е соочено со голем број на опасности кои ја нарушуваат рамнотежата во природата, го загрозуваат животот и здравјето на луѓето, животната средина, материјалните и културни богатства на државите. Статистичките податоци на светско ниво покажуваат дека бројот на масовни несреќи денес е многу поголем отколку во минатото, а населението и материјалните добра се загрозени повеќе од мирновременските катастрофи отколку од воените разурнувања. Независно од видот на опасностите кои се закануваат и негативните ефекти што ги предизвикуваат, катастрофите имаат една основна карактеристика - не познаваат граници и имаат глобално влијание.

Различни форми на опасности кои и се закануваат на човечката цивилизација, привлекуваат внимание, предизвикуваат несигурност и загриженост на многу луѓе, институции и други општествени структури. Според тоа, светот се мобилизира односно вложува напор и презема заеднички мерки за намалување на последиците од ваквите појави, кои стануваат се позачестени и поагресивни и епилог со големи човечки жртви и материјални загуби на сите континенти. Тоа подразбира дека секоја држава треба да има ефикасен систем на заштитата и спасувањето на граѓаните и материјалните добра во државата. Во Република Македонија заштита и спасување на луѓето, материјалните добра и културното наследство од природни непогоди и други несреќи во мир, кризна, вонредна и воена состојба, се регулирани со закони: Законот за одбрана, Законот за заштита и спасување, Законот за пожарникарство, Закон за заштита на културното богатство, како и други подзаконски акти во делот на заштитата и управувањето со кризи, како и стратешки документи: Национална стратегија за заштита и спасување, Методологија за содржината и начинот на проценување на опасностите и планирање на заштитата и спасувањето и Процена на загрозеност на Република Македонија од природни и други несреќи. Согласно споментите националните законски одредби и стратешки документи, обврска за планирање и подготвување на активности за спроведување на заштита и спасување имаат повеќе субјекти почнувајќи од органите на државната управа, органите на општините, јавните претпријатија, установите и службите, трговските друштва и секој граѓанин на државата.

Имајќи го предвид значењето на културното наследство за идентитетот, историјата и културата на еден народ, вработените во установите од областа на културата во рамките на својот деловен процес, должни се да организираат заштитата и спасувањето на вработените, материјалните и културните добра, преку преземање на превентивни мерки и активности за

спречување и отстранување на последиците од природните непогоди, воените дејствија и други несреќи.

Како предуслов за спречување на настанувањето или ублажување на последиците од природните непогоди и други несреќи, а во зависност од бројот на вработените, видот на дејноста, локацијата и другите услови, институциите од културата имаат законска обврска да донесат и изработат: проценка на загроеност и план за заштита и спасување од природни непогоди и други несреќи. Планот за заштита и спасување согласно Законот за заштита и спасување се изработува врз основа на процена на загроеноста на објектот и субјектите во него од природни непогоди и други несреќи, на реалните потреби и можности за спроведување на ефикасна заштита, преку искористување на расположивиот потенцијал и ресурси, како и преку соработка со останатите субјекти на системот за заштита и спасување.

Планот за заштита и спасување треба да содржи:

- ▶ Активности и мерки за заштита и спасување:
 - превентивни активности и мерки
 - оперативни активности и мерки
- ▶ Фази за заштита и спасување:
 - Превенција
 - Подготвеност
 - Реализација

Секоја културна установа во согласност со својата дејност и во согласност со своите потреби ги разработува следните мерки за заштита и спасување:

- урбанистичко-технички мерки: засолнување; заштита и спасување од поплави; заштита и спасување од пожари, експлозии и опасни материји; заштита и спасување од урнатини;
- хуманитарни мерки: евакуација; радиолошко, хемиска и биолошка заштита; прва (медицинска) помош.

За спроведување на мерките за заштита и спасување според плановите, институциите во рамките на нивните институционални механизми, формираат универзална единица за заштита и спасување која се опремува, обучува и оспособува за давање на: прва медицинска помош, гаснење на помали и почетни пожари, спасување на загроени и затрупани лица во плитки урнатини, рхб заштита, заштита од поплави, учество во засолнување и евакуација на вработените, посетителите и културните добра. За реализирање на мерките за заштита и спасување, сообразно Планот за заштита и спасување, секој субјект задолжително треба да обезбедат соодветна опрема за лична и колективна заштита и материјално-технички средства.

Опрема според планот за засолнување на населението, материјалните и културните добра

Овој план ги опфаќа сите расположливи капацитети на објектите за основно засолнување, начинот на нивна употреба, оспособување и одржување на други помошни објекти погодни за засолнување на вработените, посетителите, материјалните и културните добра. Засолниште потребно е да има секоја градежно-техничка целина спред просторно-урбанистичките планови, но, во случај на непостоење на изградени засолништа во постарите објекти, согласно планските документи неопходно е да се направи адаптација на подрумски и други простории, прилагодување на природни објекти или изградба на рововски заштитни објекти за привремено засолнување и пружање на основна заштита. Во однос на капацитетот и заштитните карактеристики, засолништата можат да бидат опремени со инсталации за прочистување, односно филтрирање на воздухот. По можност во поголемите засолништата може да се вгради опрема за престој, водовод, канализација и електрика, што одговараат на стандардите во однос на капацитетот на засолништето.

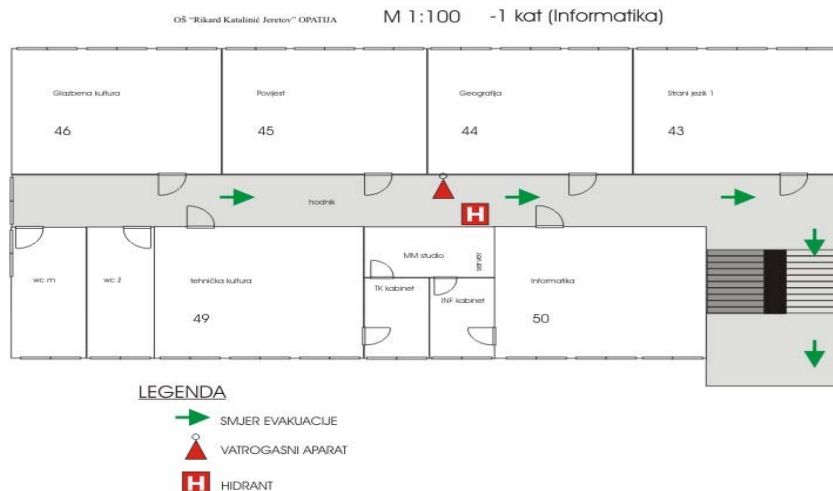
Според планските документи, во зависност на видот на материјалните и културните добра кои се засолнуваат, а што се од значење за Република Македонија потребни се и соодветни материјално-техничките средства кои ќе бидат вклучени во спроведување на мерката засолнување.

Опрема според планот за евакуација:

Евакуацијата подразбира организирано, контролирано и привремено преместување на вработените, посетителите и културните добра, од потенцијално загрозеното или веќе загрозеното подрачје, на безбедно подрачје според Планот за заштита и спасување, на кое не постои опасност и има услови за живот. Евакуацијата се извршува во случај кога со други мерки не е можно да се спречат ризиците и опасностите или последиците од природните непогоди и други несреќи. Во зависност од времето и начинот на спроведување, евакуацијата може да се организира како: навремена - пред отпочнување на дејствата од опасноста и дополнителна по појавата или за време на траење на дејствата од опасноста, а во зависност од обемот евакуацијата може да биде целосна и делумна. Според овој план неопходно е да се дефинираат правците во евакуационите просторни целини означени на соодветно видно место на подовите, светлечките насоки на ѕидовите кон излезот и премините кои секогаш треба да бидат слободни. Понатаму потребна е локација на прифатниот пункт, предходно предвидени објекти за евакуација, материјално-техничките опрема за транспорт на културното наследство (сандаци, метални кутии и сл.) и моторните возила со кои ќе се изврши евакуацијата во зависност од бројот на загрозените лица и обемот на материјалните и културните добра кои се евакуираат.

Дел од знаците за евакуација

План за евакуација

Опрема според планот за радиолошка, хемиска и биолошка заштита

Радиолошката, хемиска и биолошка заштита се организира со цел да се спречат, намалат или отстранат катастрофалните последици во случај на радиолошка, хемиска и биолошка контаминација на луѓето и животната средина. Радиоактивно дејство предизвикува комбинирани повреди кај луѓето

од почетно ударно, топлотно и радиоактивно дество на гама зраци и неутрони и дополнителното радиоактивно дејство на дождови, внесување на прехранбени производи во организмот и оштетување на системот за варење и системот за дишење. Разновидни хемиски соединенија и биолошки агенси – предизвикувачи на заразни болести и нивните отровни производи – токсини, имаат негативно дејство по здравјето на луѓето.

Дел од опрема за РХБ заштита

Оттаму, согласно планот, за спроведувањето на мерката за лична и колективна радиолошка, хемиска и биолошка заштита, потребни се средства за мерење на контаминацијата (радиолошки и хемиски детектори, полначи и читачи на дозиметри), опрема и средства за деконтаминација (личен прибор за деконтаминација, апарат за групна деконтаминација, сапуни, детергенти и сл. за заштита на вработените, посетителите, материјалните и културните добра.) Понатаму за РХБ заштита потребни се и формациски-наменски средства: заштитна маска, заштитна наметка, гумени престилки, гумени чизми, идр. Во недостаток на наменските средства за заштита можат да послужат и прирачните средства оние кои се наоѓаат при рака: разни наметки, капути, капи, кожни и гумени чизми, кожни нараквици и сл.

Опрема според планот за заштита и спасување од урнатини

Со овој план неопходно е да се опфатат превентивните активности во постапката при донесувањето на просторните и урбанистички планови, градежно-техничките и други мерки, со кои би се намалило штетното влијание

на природните и други несреќи: земјотрес, силни ветрови, одрон, лизгање на земјиштето, воздушни и артилериски удари и слично.

Современите војни, природните непогоди и други несреќи резултираат со голем број разурнати објекти, повредени и загинати луѓе и животни и голема материјална штета. Со оглед на тоа што природните опасности како земјотресот не може да се спречи, ниту точно да се предвиди и определи времето, местото и интензитетот на неговата појава, нужно е преземање на превентивни мерки за заштита и спасување. За земјотресот потребна е подготвеност пред, за време и по земјотресот. Најзначајна и неопходна превентивна мерка за заштита и спасување пред појава на земјотресот е едукација на вработените за начинот, постапките, придржување и целосно почитување на прописите за однесување при појава на земјотрес. Согласно планот за заштита и спасување од урнатини институциите од културата потребно е да имаат соодветна опрема и материјално-технички средства за расчистување и спасување на затрупаните лица и културни добра под плитки урнатини. За идентификација на преживеани под урнатини потребна е набавка на детектор кој трага по знаци на живот, помошна опрема и алати за расчистување, извлекување на затрупаните под урнатини и опрема за заштита од дополнителни одрони. За спроведување на овие мерки и активности потребни се: заштитни шлемови, разни светилки, моторни пили, моторни дупчалки, чекани, копачи, лопати, јажина во разни димензии, носила за транспорт на повредените, полуотворени и отворени лизгалки за симнување на повредените и културните добра, апарати за врска / комуникација, и др.)

Дел од опрема за заштита од урнатини

Опрема според планот за заштита и спасување од поплави

Со овој план се опфаќаат мерките за заштита и спасување на луѓето и културните добра кои се загрозени од поплави предизвикани од високи водостои на реки или езера, рушење на брани, лизгање на земјата, топење на снегот, хаварији поради силни, поројни или долготрајни дождови, замрзнати водотеци и сл.

Низ историјата и денес на секој континент и во секоја држава се случиле голем број поплави кои довеле до големи загуби во луѓе, материјални и културни добра и еколошка катастрофа. Поплавите како природен феномен неможат да се спречат, но со превземање на превентивни мерки пред настанување на поплавата и оперативните мерки и активности кои пак се преземаат непосредно пред опасноста и за време на опасноста, може да се редуцира штетното влијание на водата. Најчесто како превентивни мерки се преземаат најразлични одбранбени механизми како препреки, насипи, брани, резервоари и сл. Во случај на поплавата од помал обем, се настапува кон извлекување најнапред на луѓето од поплавената на безбедна локација, додека пак за се она што се смета дека е приоритетно во тој момент од материјални и културни добра од приземјето и сутеренските простории се евакуира во погорните катови. Како материјали за превентивна заштита од поплави денес

најчесто се употребуваат: заштитни препреки од дрва, штици, песок, камен, итн. Потребната опрема за расчистување на поплавените објекти опфаќа: лопати, казми, мотики, секири, пили, појаси за спасување, пумпи и црева за испумпување на водата и сл. За спроведување на овие активности потребна е и лична заштитна опрема: заштитни одеа и кабаници, заштитни чизми и др.

Дел од опрема за заштита од поплави

Опрема според планот за заштита и спасување од пожари

Планот за заштита и спасување од пожари подразбира преземање на превентивни мерки за откривање на опасностите за избивање на пожари и нивно попречување, подготовки и спроведување мерки за гасење на почетни пожари и санација на последиците. Според законските регулативи новоизградените објекти треба да ги исполнуваат условите за противпожарна заштита и експлозии. Во старите објекти кои се градени според стариот пропис, противпожарна заштита не постои, но во нив може да се интервенира

доколку објектот се реконструира или пренаменува. Човекот од незнаење, негрижа и невнимание е еден од најважните причини за настанување на пожари, затоа е потребно редовно запознавање на вработените со опасностите од пожарот и неговите последици. Понатаму, пожарите можат да

настанат поради неисправни електрични апарати, инсталации, непрописно користење и одржување на електрични уреди, непрописно складирање на материи; хемиски реакции, природни појави - сончевата топлина, атмосферско електрично празнење и сл. Видот и количината на уредите и опремата

за гасење пожар треба да одговараат на степенот на опасностите од пожар, пресметано според пожарното оптоварување на објектите, утврдени во Проценката на загроеноста од природни непогоди и други несреќи и Планот за заштита и спасување. Установите се должни да обезбедат соодветни системи, уреди и инсталации за автоматско и рачно откривање и алармирање пожар, уреди и инсталации за детекции, средства за гасење пожари, противпожарни апарати, подземна и ѕидна хидрантска мрежа и друга противпожарна опрема. Во рамките на заштитата и спасувањето потребни се: Еко-кебе за гасење на луѓе, ПП метли, скали на развлекување, моторни пили за дрво, душеци и др. Понатаму, покрај стандардната ПП опрема и средства за гасење на пожари установите во оваа област потребно е да обезбедат: стационарани или мобилни ПП-скали, систем од нужни-панични светла, систем за заштита од атмосферски празнења-громобранска инсталација; природни и приемни патишта за вентилирање на просториите и пристапност и помошни излези и патишта за евакуација и сл.

Дел од опрема за дејство против пожар

Опрема според планот за прва медицинска помош

Првата медицинска помош опфаќа укажување на медицинска помош со стандардни и прирачни средства на местото на повредата, медицинска тријажа на повредените како и нивно брзо и сигурно транспортирање до најблиската здравствена установа. Должноста на луѓето за давање на прва

помош е регулирана со повеќе закони, како задолжително давање на прва помош на повредено лице.

Мерката за прва помош е карактеристична за сите видови несреќи и е дополнителна мерка на сите мерки за заштита и спасување, бидејќи повредени лица може да има: за време на евакуација, засолнување, спасување од урнатини, поплави, пожари, РХБ-заштита, итн. Средства се: стерилни

гази, вати, завои во различни димензии, триаголни марами, фластери, ханзапласт, безопасни игли, ножици, санитарски носила за повредените до собирните пунктови и пунктовите за медицинска тријажа и друго. Во недостиг на стандардните средства за прва помош на повредените може да се употребат и прирачните средства - материјали и предмети кои се при рака во непосредна близина а можеме да се употребат: облека, ќебина, шамивчина, крпи, гранки, летви итн. Вработените за оваа заштитна мерка потребно е да имаат посетено обука за давање на прва помош.

Имајќи го предвид предходно изнесеното може да се види каква се опрема и материјално-технички средства за заштита и спасување се потребни на институциите од областа на културата според плановите за заштита и спасување при природни непогоди и воени конфликти. Меѓутоа, опремата со која располагаат институциите не се поклопува со плановите, напротив, ни од далеку не го задоволува основното минимално ниво за заштита и спасување, а ниту пак се покажал интерес во изминатиот период за вложувањето во оваа област. Практично, состојбата на опремата со во институциите од културата е загрижувачка ако се појде од несоодветната противпожарната опрема, недоволен број на противпожарни апарати, нивниот неконтролиран квалитет и редовно сервисирање, непостоечки, уништени и нефункционални хидранти, а да не се говори за останатата опрема која не постои или пак, иако постои таа е застарена, оштетена и неупотреблива, а е неопходна според останатите планови за заштита и спасување.

Уништен и нефункционален хидрант

Понатаму институциите каде има масовно собирање или престој на граѓани, се без конкретни планови, опрема и едукација односно тренинг - вежби за спасување на загрозените, употреба и ракување со постоечката опрема за заштита и спасување во услови на земјотрес, поплава, пожар или друг вид на опасност. Поради тоа, системот за заштита и спасување во овие институции не е во можност да одговори на основните потреби, а уште повеќе да го следи трендот на развој и осовременување на опремата за заштита и спасување на вработените, материјалните и културни добра. И покрај законски регулативи за изработка на проценки и планови, преземање на неопходни подготвителни мерки за заштита и спасување од природни непогоди и вооружен судир, практично институциите немаат капацитет да одговорат на предизвиците што покажува дека важечките закони не се почитуваат. За конкретните закони и нивна имплементација Јован Ристов од Националниот конзерваторски центар вели: „Имаме премногу регулатива, а малку правна свест и правна култура за тоа да го применуваме. Тука пред се мислам на нас самите, јавните установи во кои е депонирано богатството.“

Инкомпатибилноста помеѓу законските обврските кои ги имаат субјектите и нивна практична примена во спроведување на превентивните мерки и активностите негативно ќе се рефлектира во справување со природните непогоди и други несреќи и последиците предизвикани од истите. Во изминатите неколку години, сведоци сме на неколку природни непогоди и други несреќи кои предизвикаа огромни материјални штети, а за жал дури и човечки жртви. Овие непогоди покажаа дека во постоечкиот систем за заштита и спасување има институционално-организациски, материјално-технички, стручно квалификациски и едукациски пропусти во превентивните планови и мерки, па оттаму и мерките на заштита и спасување беа несоодветно и недоволно квалитетно спроведени. Овие фактори јасно укажуваат дека

целокупниот превентивен систем за заштита на граѓаните од природни и друг вид на елементарни непогоди е целосно некордониран.

Заклучок

Зачестеноста на природните катастрофи и други непогоди во светот бараат сериозен пристап во имплементација на превентивните мерки според Плановите за заштита и спасување. Со цел подигање на подготвеноста за вонредни состојби, неопходно е изготвените планови од претходна проценка а врз основа на законските прописи, да се усогласени со обемот на кадровските, материјално-техничките средства, опрема и финансиските средства за примена на интервентните мерки во вонредни состојби. Недозволива е пасивноста во спроведување на законските обврски, формализацијата во подготовките и шаблон на однесувањето на силите во вршење на своите должности, а уште помалку ретроактивно префрлување на одговорностите за надлежноста, за опремата и силите за дејствување по кризните состојби. Според тоа, се налага потреба да се направи ревизија на законската регулатива, единствена стратегија на подготвителен и оперативен план, задолжителна опрема и материјално-технички средства, тренинг-вежби на силите за заштита и спасување и континуирана практична проверка на обученоста и оспособеност на субјектите за превентивно и оперативно дејствување при природни непогоди и други несреќи. За ефикасен систем за заштита и спасување и опрема според планот за заштита и спасување потребен е стабилен систем на финансирање кој ќе овозможи имплементација на законските одредби, реализирање на плановите, соодветна опрема и материјално-технички средства во интерес на подигање на квалитетот и организираниот пристап во заштитата и спасувањето од природни непогоди и други несреќи.

Користена литература

1. Ристов, Ј., Инструменти за заштита на културното наследство, Прин Поинт, Скопје, 2008.
2. Ресурси и мерки за заштита и спасување : (практични примери, разработка и постапки) / Менде Солунчевски, Методија Дојчиновски, Маја Тимовска. - Скопје : Ка ел ес принт, 2018.
3. Штит, 95, Министерство за одбрана, Скопје, 2017.

Легислатива

1. Законот за заштита и спасување (Сл. весник на РМ бр. 93/2012).
2. Законот за пожарникарство (Сл. весник на РМ бр.67/2004).
3. Законот за одбрана (Сл. весник на РМ бр.185/2011).

4. Закон за заштита на културното наследство (Сл. весник на РМ бр. 20/04).
5. Уредба за посебните мерки на заштита на културното наследство во воена и вонредна состојба (Сл. весник на РМ бр. 56/08).